

DOI 10.33099/2618-1614-2020-10-1-37-42
УДК 355.40:356.35

П. М. Сніцаренко,

доктор технічних наук,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
Центру воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України
імені Івана Черняхівського, полковник у відставці

Інформаційна операція Збройних Сил України як інтегруюча форма воєнних дій в інформаційному просторі

У статті показано доцільність застосування в теорії та практиці діяльності сил оборони держави, зокрема Збройних Сил України, терміна «інформаційна операція Збройних Сил України» як базового, а також його єдиного розуміння, оскільки ця операція є масштабною формою воєнних дій і має інтегрувати в собі дії сил оборони держави та інформаційної спільноти України як у кіберпросторі, так і поза його межами, охоплювати широкий спектр інформаційно-технічних та інформаційно-психологічних заходів з метою створення сприятливих умов застосування власних військ (сил) або досягнення певної політичної мети в процесі воєнного конфлікту.

Ключові слова: інформаційна операція, психологічна операція, кібероперація, інформаційна операція Збройних Сил України.

© П. М. Сніцаренко, 2020

Постановка проблеми. Сьогодні інформаційний простір, поряд з уже традиційними сферами (землею, водою, повітрям та космосом), незворотно став ареною суперництва і протиборства. Це сталося завдяки бурхливому розвитку інформаційних технологій та інформаційних систем на їх основі, з утворенням упродовж останніх десятиліть потужного сегмента загального інформаційного простору – простору електронних інформаційних ресурсів, який отримав назву «кіберпростір». Держави світу активно освоюють і використовують інформаційний простір в інтересах реалізації своїх національних інтересів на основі синтезу наявних інформаційних ресурсів – когнітивних (пов'язаних зі свідомістю і знаннями людини), неелектронних (пов'язаних із символічно-знаковими системами та алфавітами), а також електронних (пов'язаних з кіберпростором).

Різноманіття можливостей такого синтезу спричиняє відповідні форми практичної діяльності в інформаційному просторі, які стали реальністю та стрімко примножуються. Стрімкість розвитку цих форм створила умови для відставання в теоретичних узагальненнях інформаційних та пов'язаних з ними процесів, які вже набули глобального характеру. Насамперед наслідком є термінологічна плутанина, в результаті чого втрачається можливість розуміти, розглядати, досліджувати та реалізовувати процеси в інформаційній сфері з єдиних системних позицій. Зокрема це стосується такої форми інформаційного протиборства, як *інформаційна операція*, та пов'язаних з нею дій в інформаційному просторі.

Чинники впливу безпекового середовища України, існуючий стан забезпечення інформаційного суверенітету держави спричиняють необхідність реалізації комплексу вичерпних заходів реагування на актуальні загрози в інформаційному просторі. В умовах загроз воєнного характеру для України, коли особливо загострюється інформаційне протиборство, головна роль відводиться силам оборони, зокрема їхнім діям в інформаційному просторі, однією з форм яких є інформаційна операція. Зважаючи на неоднозначність висвітлення у фахових публікаціях такої форми дій, розгляд цієї теми продовжує залишатися актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж останніх двох десятиліть у фаховому середовищі значна увага зосереджувалася на питаннях сутності інформаційних операцій та механізмах їх проведення. Для України найважливішим слід вважати розгляд цієї тематики у вітчизняних дослідженнях і публікаціях. Тож звернімо увагу на те, що в цей період було чимало таких робіт і публікацій, у яких з урахуванням світових тенденцій вітчизняні науковці та практики висвітлювали питання, пов'язані з інформаційним протиборством сучасності та його невід'ємною складовою – інформаційними операціями. На рівні системного дослідження ця тема розглядалася вже досить давно, зокрема в роботах Г. Г. Почепцова, О. В. Литвиненка, В. П. Горбуліна і Д. В. Ланде [1–3],

кризь призму стратегічних комунікацій або асиметричних чи спеціальних інформаційних операцій – у відносно недавніх публікаціях В. А. Ліпкана, В. М. Панченко, А. В. Баровської, О. О. Верголяса, О. Г. Заруби [4–8].

Водночас слід визнати, що у відомих дослідженнях *сталого* наукового судження щодо сутності інформаційної операції та її особливостей не спостерігається, починаючи з публікації у 2003 р. «Дорожньої карти інформаційних операцій» (IO Roadmap) міністерства оборони США [9], де визначено, що «*інформаційні операції* – комплексне використання ключових можливостей електронної зброї, комп'ютерних мережевих операцій, психологічних операцій, введення противника в оману та захисту інформації узгоджено з визначеними допоміжними та пов'язаними силами і засобами з метою впливу на прийняття рішень противником і засоби автоматизації цього процесу, його припинення, порушення або підпорядкування, забезпечуючи при цьому захист власного процесу прийняття рішень». На перший погляд, у цьому визначенні начебто все зрозуміло, але ж постає запитання суто формального порядку щодо «операції в операції», а також щодо невизначеності масштабу такої операції.

У подальшому еволюційні процеси в інформаційній сфері посилюють сумнівність уже щодо цілісної сутності наведеного визначення. Це спричинено, зокрема, тим, що виникає практика стратегічних комунікацій, і 2009 року в документі «Політика стратегічних комунікацій НАТО» (NATO Strategic Communications Policy) зазначалося: «...стратегічними комунікаціями НАТО є скоординоване і належне використання комунікативних можливостей і діяльності Північноатлантичного Альянсу: публічної дипломатії, цивільних і військових зв'язків із громадськістю, *інформаційних та психологічних операцій* – у разі потреби для підтримки політики Альянсу, операцій та заходів для просування цілей НАТО» [10]. Видно, що тут інформаційні та психологічні операції як сутності вже розділені. Наслідком стало певне калькування такого визначення в національних практиках при вирішенні завдання державних комунікацій, зокрема й в Україні у воєнній сфері, що було закріплено Воєнною доктриною України [11]. Після цього в численних наукових публікаціях та офіційних документах зустрічаємо цілу низку наближених за визначеннями до наведених термінів щодо операції: інформаційна, психологічна, інформаційно-психологічна, спеціальна інформаційна, спеціальна психологічна, інформаційно-технічна, кібернетична (або кібероперація), причому іноді з їх поділом на стратегічну, оперативного рівня і тактичну, а також на оборонну та наступальну. Такий багатовимірний стан у підходах призводить до хаосу в теорії та викривлень у практичних діях, що особливо небажано у воєнній сфері. Тому сьогодні важливо, зокрема в інтересах застосування Збройних Сил (ЗС) України, загалом сил оборони держави, на основі системного підходу розібратися із сутністю інформаційної операції, її особливостями, можливими

модифікаціями, а також її роллю інтегратора зусиль у прагненні досягнення певної інформаційної переваги над противником у процесі збройної боротьби.

Метою статті є обґрунтування підходу та визначення інформаційної операції Збройних Сил України як інтегруючої форми воєнних дій в інформаційному просторі.

Викладення основного матеріалу. Щоб визначитися із сутністю та особливостями інформаційної операції, зокрема за участю та в інтересах сил оборони України, необхідно передусім визначитися з масштабом і сутністю загального поняття сучасної операції як форми воєнних дій.

Сьогодні у воєнній науці існує два підходи до розуміння сутності воєнної операції. Так, радянська школа воєнної науки визначає таку операцію як дію, що проводиться військами (силами) на рівні не нижче оперативнотактичного [12], а школа воєнної науки НАТО, насамперед США, поряд із такого самого рівня операціями (бойовими операціями повного спектра), передбачає також різноманітні операції на тактичному рівні [13].

Для України, яка визначила курс на вступ до Північноатлантичного союзу та перехід ЗС України на стандарти НАТО, виникає необхідність наближення до положень воєнної науки НАТО й уведення в національну воєнну теорію та практику, зокрема, понять і сутностей *операцій на тактичному рівні*. Стосовно інформаційної операції у воєнній сфері це означає потребу називати практично будь-яку інформаційну дію на тактичному рівні інформаційною операцією (наприклад процес радіолокаційної розвідки об'єктів або артилерійське залистування окремої (обмеженої) території противника агітаційними матеріалами, чи радіоелектронне глушіння конкретної лінії зв'язку противника або закриття від ворожої розвідки окремих власних телекомунікаційних засобів тощо). На наш погляд, така потреба не може бути логічною з позиції системного підходу, оскільки тоді неможливо уявити роль і місце таких дій, як інформаційна акція, інформаційна атака чи навіть менш значний окремий інформаційний акт, а також розуміти, в чому полягає їх відмінність від інформаційної операції та взаємозалежність між ними. З іншого боку, реалізація перелічених заходів легко відноситься до розділу тактичних дій, адже поки складно уявити, наприклад, застосування в теорії та практиці таких термінів, як «стратегічна інформаційна акція» або «стратегічна інформаційна атака», тоді як термін «стратегічна інформаційна операція» сьогодні сприймається як цілком несуперечливий.

Зважаючи на зазначене, можна зробити перший важливий висновок про те, що *термін «інформаційна операція» не може характеризувати дії тактичного рівня, а пов'язує (інтегрує) в собі заходи, що мають у сукупності мету і значущість вищого рівня, ніж рівень тактичний*. При цьому такі дії тактичного характеру, як інформаційна акція, інформаційна атака або окремий інформаційний чи інший практичний захід для досягнення загальної

інформаційної мети слід вважати можливими складовими інформаційної операції.

Наведений висновок означає, що інформаційна операція, зокрема у війсьній сфері, загалом є масштабною дією рівня вище тактичного, а тому визначення її поняття має бути здійснене за аналогією з поняттям бойової операції повного спектра (за Польовим статутом FM3-0 [13]), яке, зокрема, практично не відрізняється від редакції поняття операції в радянській школі військової науки [12]. При цьому, визначаючи це поняття, необхідно враховувати специфіку дій та інформаційних процесів у війсьній сфері.

Низка чинних нормативних документів Міністерства оборони України (МОУ) визначає поняття інформаційної операції наближено до цього підходу. Для розуміння ситуації, що склалася, наведемо ці визначення.

Чинний сьогодні військовий стандарт термінології з питань інформаційної безпеки держави у війсьній сфері [14] визначає, що *інформаційна операція* – сукупність узгоджених та взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами і часом інформаційних ударів, акцій, атак та заходів, що проводяться як послідовно, так і одночасно за єдиним замислом та планом для сприяння вирішенню завдань реалізації національної політики в обраній сфері життєдіяльності держави.

Інші нормативні документи МО України модифікують це визначення таким чином.

У нормативному документі щодо інформаційних операцій ЗС України йдеться про те, що *інформаційна операція* – це сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, об'єктами, місцем та часом одночасних і послідовних заходів інформаційного впливу, що проводяться за єдиним замислом і планом силами та засобами ЗС України, із залученням можливостей інформаційної інфраструктури держави, у взаємодії з іншими військовими формуваннями та правоохоронними органами з метою створення сприятливих умов застосування військ (сил), порушення функціонування інформаційної інфраструктури противника, процесів прийняття ним рішень та здійснення управління військами (силами) при одночасному захисті власного інформаційного простору.

Відповідно до Концепції стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України [15], під *інформаційними операціями* розуміють узгоджене за метою, завданнями, місцем і часом з іншими діями військ (сил) інтегроване використання можливостей з інформаційного впливу для порушення, зриву, перехоплення або іншого деструктивного впливу на процеси прийняття рішень противником при одночасному захисті власного інформаційного простору.

Як видно, всі документи, на жаль, містять відмінні визначення, що вносить недоречну суперечливість як у теорію цієї теми, так і в практичну діяльність, зокрема з питань оборони України. З іншого боку, наявність неоднозначності у визначеннях цього терміна в різних нормативних документах свідчить про недосконалість кожного з них та, відповідно, спричиняє потребу пошуку варіанта

вдалішої редакції, яка сприймалася б усіма однозначно. Це завдання видається не надто простим. Спробуємо вирішити його шляхом такого логічного аналізу.

По-перше, відповідно до військового стандарту [14], *інформаційний простір* – інформаційне середовище, в якому відбуваються інформаційні процеси та інформаційні відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації, інформаційних продуктів та інформаційних ресурсів. При цьому зауважимо, що наведене визначення стосується *власного* інформаційного простору, робочий об'єм (потужність) якого та перелічені функціональні дії (можливості) забезпечуються елементами *власної* інформаційної інфраструктури – корпоративної, відомчої, загальнодержавної тощо. Тому *інформаційна операція як інтегруюча форма дій може використовувати в ролі заходів усі перелічені функціональні можливості власного інформаційного простору*. Отже, врахування цього чинника під час визначення поняття інформаційної операції є необхідною умовою.

По-друге, проведення інформаційної операції, поряд із *корисними діями* у власному інформаційному просторі, передбачає вторгнення у функціонально аналогічний інформаційний простір суперника (конкурента, противника) з метою одержання *власної інформаційної користі* як на фізичному (технічному) рівні, так і на рівні когнітивному (соціальної свідомості). Тому у визначенні поняття інформаційної операції ця особливість також має бути врахована.

По-третє, узагальнене (універсальне) визначення сутності інформаційної операції, як це спостерігається, зокрема, у військовому стандарті [14], має той недолік, що не дає змоги розуміти відповідно до нього конкретику практичної діяльності, а спроба означити конкретику практичної діяльності у випадку визначення узагальненого (знеособленого) терміна «інформаційна операція», як це допущено в нормативних документах МО України та ЗС України, взагалі є методологічною помилкою, що принципово не дає можливості користуватися таким визначенням в інших сферах діяльності. Це означає, що вводячи в теорію та практику певної сфери діяльності термін «інформаційна операція», необхідно передбачити його ознакове розширення, відповідно до специфіки цієї сфери діяльності. У випадку розгляду військової сфери діяльності, коли військові операції проводяться лише в умовах воєнного конфлікту, враховуючи чинне законодавство України, доцільно вживати терміни «інформаційна операція Збройних Сил України» чи «інформаційна операція сил оборони України».

По-четверте, у визначенні поняття інформаційної операції важливо означити концептуальну місію інформаційної операції в процесі воєнного конфлікту. Тут слід підкреслити, що в цьому випадку проведення інформаційної операції не є самоціллю, а підпорядковане досягненню певної військової, загалом політичної мети. Цілком очевидно, що під час воєнного конфлікту воєнна

та політична мета досягається переважно діями військ (сил). Тому *концептуальна місія інформаційної операції в процесі воєнного конфлікту полягає в забезпеченні, тобто створенні сприятливих умов застосування військ (сил), загалом досягнення політичної мети в протистоянні з противником*, що у визначенні також має бути враховано.

І насамкінець, зважаючи на особливості та умови України, прагнучи надати реалістичності наслідкам застосування визначення поняття «інформаційна операція Збройних Сил України» чи «інформаційна операція сил оборони України», необхідно врахувати, що обсяг наявних можливостей як у ЗС України, так і в інших складових сил оборони держави, для проведення повноцінної (масштабної) інформаційної операції є недостатнім. Зокрема, бракує можливостей інформаційно-інфраструктурних, особливо щодо поширення інформації на масову аудиторію. Це означає *необхідність залучення до проведення такої операції інформаційних можливостей держави та потребує врахування й цього чинника у визначенні вказаного терміна*.

Беручи до уваги зазначене, а також для однозначності застосування терміна як базового, пропонується вдосконалене положення стосовно ЗС України як головної складової сил оборони держави, де, зокрема, мають концентруватися всі зусилля з підготовки та проведення інформаційної операції під час воєнного конфлікту.

Інформаційна операція Збройних Сил України – сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за завданнями, об'єктами, місцем та часом одночасних і послідовних заходів, що проводяться за єдиним замислом та планом визначеними силами і засобами ЗС України та інших суб'єктів сил оборони із залученням можливостей інформаційної інфраструктури держави з метою створення сприятливих умов застосування власних військ (сил) або досягнення певної політичної цілі під час воєнного конфлікту шляхом отримання інформації про противника, здійснення на нього інформаційного та іншого впливу з наслідками зниження рівня його морально-психологічного стану, порушення (зриву) процесів функціонування ворожої інформаційної інфраструктури, використання противником інформаційних ресурсів та прийняття ним рішень на здійснення управління військами (силами) і зброєю за одночасного захисту власної інформаційної інфраструктури та інформаційних ресурсів.

Розглядаючи зміст наведеного визначення, підкреслимо, що воно, поряд з його узагальненим характером, відображає специфіку окремої сфери державної діяльності в Україні, вказує на суб'єктність реалізації процесу, а також відповідає масштабній сутності бойової операції повного спектра, що не суперечить підходам НАТО до визначення бойових операцій і є позитивним аргументом у процесі трансформації ЗС України.

Зважаючи на узагальнений характер наведеного визначення, необхідно окреслити низку його важливих наслідків.

Наслідок 1. У наведеному визначенні звернімо увагу на словосполучення «здійснення на нього (противника) ... іншого впливу з наслідками ... порушення...», у якому, зокрема, зосереджена думка про можливість, у разі необхідності, вогневого (механічного) ураження об'єктів ворожої інформаційної інфраструктури. Це означає, що бойова інформаційна операція не може бути складовою стратегічних комунікацій, як сьогодні передбачено Воєнною доктриною України [11] та Концепцією стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України [15]. Вочевидь навпаки: бойова інформаційна операція може містити елементи державних комунікацій (стратегічних, урядових, кризових), в основі яких – *заходи комунікації, тобто спілкування (діалогу), отже, заходи виключно інформаційного впливу на визначені цільові аудиторії*. Тому поняття, зокрема щодо стратегічних комунікацій МО України та ЗС України, має бути належним чином скориговане. Пропонується такий варіант цього поняття: «*Стратегічні комунікації* – скоординоване і належне використання національних комунікативних можливостей, спрямованих на просування цілей держави: публічної дипломатії, зв'язків із громадськістю, військових зв'язків, спілкування (діалогу) із цільовими аудиторіями в процесі інформаційних операцій, інформаційних акцій, окремих інформаційних заходів».

Відповідно до цього скоригованого поняття має бути організована та проводитися необхідна діяльність, зокрема в МО України та ЗС України, з головним акцентом на те, що *інформаційна операція ЗС України не може розглядатися як складова стратегічних комунікацій, як сьогодні декларується*.

Наслідок 2. Наведене визначення поняття інформаційної операції ЗС України свідчить про умову її проведення лише у випадку воєнного конфлікту та надає уявлення про основні складові такої операції:

- розвідка (моніторинг) противника в межах можливостей власного інформаційного простору;
- здійснення інформаційного впливу як на цільові аудиторії, так і на технічні елементи інформаційної інфраструктури та інформаційні ресурси противника;
- здійснення іншого (вогневого, механічного) впливу на технічні елементи інформаційної інфраструктури противника (пункти управління, вузли та лінії зв'язку, радіотехнічні об'єкти розвідки, навігації, радіоелектронної боротьби, телерадіомовлення тощо);
- усебічний захист власної інформаційної інфраструктури (пункти управління, вузли та лінії зв'язку, радіотехнічні об'єкти розвідки, навігації, радіоелектронної боротьби, телерадіомовлення тощо) та наявних інформаційних ресурсів – електронних, неелектронних, когнітивних (соціальної свідомості особового складу).

Наслідок 3. Якщо брати до уваги неможливість застосування психотропних речовин у широких масштабах (масштабність, як уже зазначалося, є характерною ознакою бойової інформаційної операції), то термін

«психологічна операція» та визначення його поняття стосовно ЗС України, що сьогодні введено чинною нормативною базою, є нелогічними, а тому недоцільними до застосування, оскільки в масштабній операції, зокрема, «...вплив на емоційний стан, мотивацію, раціональне мислення визначених цільових аудиторій...» [15] здійснюється *виключно інформаційними заходами*. Такий вплив передбачається змістом інформаційної операції ЗС України відповідно до наведеного визначення, а тому він інтегрується в межі цієї операції. Його слід розглядати як її елемент (складову), не виділяючи такі заходи в окрему операцію, що спричиняє дублювання завдань і труднощі в організації та реалізації інформаційних дій. Як виняток, коли інформаційна операція ЗС України має обмежений характер дій, спрямованих лише на когнітивну сферу цільової аудиторії противника, можна говорити про її підвид з терміном «інформаційно-психологічна операція Збройних Сил України». При цьому місія такої усіченої інформаційної операції залишається незмінною – вона забезпечує досягнення визначених цілей у процесі воєнного конфлікту. Зважаючи на це та потребу аналогії з вищенаведеним базовим поняттям, можемо навести доцільний варіант визначення цього терміна:

«Інформаційно-психологічна операція Збройних Сил України – сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за завданнями, об'єктами, місцем та часом одночасних і послідовних заходів, що проводяться за єдиним замислом та планом силами і засобами ЗС України та інших суб'єктів сил оборони із залученням можливостей інформаційної інфраструктури держави з метою створення сприятливих умов застосування власних військ (сил) або досягнення певної політичної цілі в процесі воєнного конфлікту шляхом одержання інформації про морально-психологічний стан противника, здійснення інформаційного впливу на визначені його цільові аудиторії для зміни моделей їхньої поведінки та зриву процесу прийняття противником рішень на здійснення управління військами (силами) і зброєю за одночасної протидії інформаційному впливу з боку противника».

При цьому слід зауважити, що інформаційний вплив на цільові аудиторії адекватно називати *інформаційно-психологічним впливом*. Засобами такого впливу є засоби масової інформації, спеціальна друкована продукція, публічна голосова агітація, агентурна діяльність, спеціальні інформаційні технології, зокрема реалізовані в Інтернеті (тобто частині кіберпростору), тощо. Зазначене вказує на те, які механізми мають бути задіяні в такому підвиді інформаційної операції ЗС України.

Наслідок 4. Кіберпростір є невід'ємною частиною загального інформаційного простору, складовою, яка є підпростором електронних інформаційних ресурсів як статичних (електронних архівів, бібліотек, баз і банків даних та знань), так і динамічних (від систем спостереження, навігації, зв'язку, телерадіотрансляції). Тому нелогічно й недоцільно вводити в теорію та практику тер-

мін і поняття «кібероперація» як сутність та дії окремо від сутності та дій у понятті «інформаційна операція», а розуміти, що значна частина заходів інформаційної операції, зокрема і ЗС України, може бути реалізована в кіберпросторі.

Очевидно, за аналогією з попереднім наслідком, як виняток, коли інформаційна операція ЗС України має обмежений характер дій, спрямованих лише на дії в кіберпросторі, можна також говорити про її підвид з терміном «інформаційна операція Збройних Сил України в кіберпросторі». Місія такої усіченої інформаційної операції залишається також незмінною – вона *забезпечує* досягнення цілей у процесі воєнного конфлікту. Зауважимо, що визначення поняття такого підвиду інформаційної операції не наводимо, оскільки воно практично співзвучне базовому поняттю за винятком того, що принципово в кіберпросторі неможливе «здійснення на нього (*противника*) ... іншого (*вогневого*) впливу», хоч і такі дії не суперечать сутності цього підвиду інформаційної операції та можуть бути передбачені в переліку її заходів.

Висновки

1. У теорії та практиці діяльності ЗС України доцільно застосовувати термін «інформаційна операція Збройних Сил України» як базовий, а також його єдине поняття (розуміння). Ця операція є масштабною формою воєнних дій і має інтегрувати в собі дії сил оборони держави та інформаційної спільноти України як у кіберпросторі, так і поза його межами, охоплювати широкий спектр інформаційно-технічних та інформаційно-психологічних заходів з метою створення сприятливих умов застосування власних військ (сил) або досягнення певної політичної мети під час воєнного конфлікту.

2. Знеособлений термін «інформаційна операція», а також терміни «психологічна операція» та «кібероперація» вилучити з теорії та практики діяльності МО України та ЗС України як обтяжливі, оскільки вони розмивають засади застосування сил оборони держави, зокрема ЗС України, не даючи змоги в умовах воєнного конфлікту організовувати інформаційні дії з єдиного центра та під єдиним керівництвом і координацією.

3. За певних умов проведення інформаційної операції ЗС України можливе застосування робочих аналогів цього терміна – «інформаційно-психологічна операція ЗС України» або «інформаційна операція ЗС України в кіберпросторі».

4. Повноцінна інформаційна операція ЗС України не може бути складовою будь-яких державних комунікацій (стратегічних, урядових, кризових), в основі яких заходи комунікації (спілкування, діалогу) із цільовими аудиторіями, тоді як така інформаційна операція може передбачати вогневе ураження об'єктів інформаційної інфраструктури противника, що комунікацією не вважається. Складовою державних комунікацій може бути лише її усічений підвид – інформаційно-психологічна

операція ЗС України або інші інформаційні дії за участю ЗС України (акції, атаки, окремі акти), причому в тому випадку, коли заходи державних комунікацій проводяться як загальнодержавна кампанія в умовах воєнного конфлікту, а не як ситуативний захід.

5. *Напрямом подальших досліджень* передбачається обґрунтування шляхів імплементації вищенаведених положень у нормативно-правову базу МО України та ЗС України, загалом сил оборони держави.

Перелік літератури

1. *Почепцов Г. Г.* Информационные войны / Г. Г. Почепцов. – М. : Рефл-бук ; К. : Ваклер. – 2000. – 576 с.
2. *Литвиненко О. В.* Інформаційні впливи та операції : монографія / О. В. Литвиненко. – К. : НІСД, 2003. – 240 с.
3. *Горбулін В. П.* Інформаційні операції та безпека суспільства: загрози, протидія, моделювання : монографія / В. П. Горбулін, О. Г. Додонов, Д. В. Ланде. – К. : Інтертехнологія, 2009. – 164 с.
4. *Панченко В. М.* Інформаційні операції в асиметричній війні Росії проти України: підходи до моделювання / В. М. Панченко // Інформація і право. – 2014. – № 3 (12). – С. 13–16.
5. *Верголяс О. О.* Інформаційно-правове забезпечення спеціальних інформаційних операцій / О. О. Верголяс // Інформація і право. – 2018. – № 4 (27). – С. 126–133.
6. *Заруба О. Г.* Планування спеціальних інформаційних операцій / О. Г. Заруба // Інформаційна безпека людини, суспільства, держави. – 2017. – № 1 (21). – С. 140–154.
7. *Попова Т. В.* Стратегічні комунікації : словник / Т. В. Попова, В. А. Ліпкан ; за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2016. – 416 с.
8. *Баровська А. В.* Стратегічні комунікації: досвід НАТО / А. В. Баровська // Стратегічні пріоритети. – 2015. – № 1 (34). – С. 147–152.
9. Information operations roadmap. U.S. Department of Defense, 30 October 2003. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.hsdl.org/?view&did=460304>.
10. NATO Strategic Communications Policy : Annex to PO(2009)0141 / NATO IS. – Brussels : NATO HQ, 2009. – 6 p.
11. Воєнна доктрина України : затверджена Указом Президента України № 555/2015 від 24 вересня 2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>.
12. Военный энциклопедический словарь / Ю. Т. Аверьянов и др. – М. : Эксмо, 2007. – 1024 с.
13. FM 3-0. Operations. October 2017. Headquarters, Department of the Army [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://fas.org/irp/doddir/army/fm3-0.pdf>.
14. Інформаційна безпека держави у воєнній сфері. Терміни та визначення : військовий стандарт ВСТ 01.004.004 – 2014 (01). – К. : МОУ, 2014. – 24 с.
15. Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України : затверджена наказом Міністерства оборони України № 612 від 22 листопада 2017 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://www.mil.gov.ua/content/mou_orders/612_nm_2017.pdf.